

*Король Л. Д.,
Національний університет "Острозька академія"*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ СТУДЕНТІВ

У статті висвітлено особливості застосування інноваційних методів психолого-педагогічної діяльності з метою формування національного характеру у студентів. Використання зазначених методів навчання подано у контексті розвитку пізнавальної складової національного характеру в рамках реалізації міжкультурного порівняльного підходу в умовах оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: національний характер, пізнавальний компонент, міжкультурний порівняльний підхід, національна культура.

В статье представлено особенности использования инновационных методов психолого-педагогической деятельности с целью формирования национального характера у студентов. Применение указанных методов обучения подано в контексте развития познавательной составной национального характера в рамках реализации межкультурного сравнительного подхода в условиях овладения иностранным языком.

Ключевые слова: национальный характер, познавательный компонент, межкультурный сравнительный подход, национальная культура.

The article deals with the peculiarities concerning the use of innovative methods in psychological and pedagogical activity aimed at forming students' national character. Implementation of the given teaching methods has been presented in the context of developing national character cognitive component in the frame of intercultural comparative approach realization in the conditions of foreign language acquisition.

Key words: national character, cognitive component, intercultural comparative approach, national culture.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та інтеграції в галузі освіти ініціюють відновлення інтересу до культурної спадщини народу, його історичного минулого, усвідомлення своєї позиції в мультикультурному просторі. Це, водночас, актуалізує питання вивчення особливостей національної психології та культури у контексті різних навчальних дисциплін. Важливим завданням сучасного освітнього процесу є повноцінне оволодіння студентами іноземною мовою, зміст якого слід фокусувати не лише на ознайомленні з іноземною культурою, а й на основі порівняння культурних феноменів стимулювати усвідомлення психологічних особливостей та культурної самобутності власного народу, тобто сприяти національному вихованню молоді в межах діалогу культур.

У психолого-педагогічних дисертаційних дослідженнях останніх років (Г. Л. Бійчук, І. В. Кривонос, М. А. Шугай) запропоновано концепції формування національного характеру засобами національної культури, літератури, традицій, мистецтва тощо. Втім, роль іноземної мови у формуванні національного характеру в молодого покоління є недостатньо висвітленою, особливо враховуючи підвищений інтерес до оволодіння іноземними мовами у сучасному освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістова характеристика національного характеру, його структура, особливості формування і функціонування, а також питання національної свідомості, самосвідомості та національної ідентифікації досліджувалися з точки зору етнології, етносоціології й етнопсихології (О. В. Бичко, В. О. Васютинський, Е. Вятр, М. П. Красковська, В. Г. Крисько, С. В. Лур'є, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. М. Павленко, Ю. П. Платонов, Т. Г. Стефаненко, С. О. Таглін) та у спектрі психолого-педагогічних праць (Г. Л. Бійчук, М. Й. Боришевський, Х. М. Василькевич, І. В. Кривонос, В. П. Москалець, М. В. Савчин, Ю. В. Чернявська, М. А. Шугай). Дослідженню психологічних особливостей українського національного характеру і менталітету, а також характеристик українського суспільства присвячені праці В. Д. Бондаренка, О. В. Бичка, Х. М. Василькевич, В. О. Васютинського, П. І. Гнатенка, О. А. Донченко, І. В. Каганця, М. П. Красковської, Л. Е. Орбан-Лембрик, Ю. В. Романенка, А. О. Рубан, І. С. Старовойта, О. С. Стражного тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатувальний етап експериментального дослідження формування національного характеру у студентів засвідчив, що у цілому респонденти контрольної та експериментальної груп не виявили істотних розходжень щодо діагностованих параметрів та мали недостатній рівень розвитку національного характеру, тобто цей рівень не відповідав розробленим критеріям та показникам високого рівня сформованості досліджуваного феномена [3]. Виявлений значний потенціал розвитку національного характеру у студентів дав змогу сконструювати експериментальну програму його формування із урахуванням психолінгвістичних особливостей у контексті використання міжкультурного порівняльного підходу.

У процесі реалізації експериментальної програми формування національного характеру у студентів із урахуванням психолінгвістичних особливостей на заняттях іноземної мови окрім комплексу вправ [4] також були використані інноваційні методи психолого-педагогічної діяльності, що відносяться до інтерактивних технологій навчання, оскільки ґрунтуються на інтеракції у навчальному спілкуванні в системі "педагог-студент".

Розробка та застосування методів, а саме дискусій (продуктивних творчих вправ "brainstorming" ("мозкова атака"), "culture capsule"

(“культурна капсула”), “culture cluster” (“культурний кластер”), методу проєктів (розширені та міні-проєкти), ігрового методу (рольові ігри, ігрові завдання), методу проблемних ситуацій, порівняльного аналізу поведінкових моделей, мовленнєвих етикетних формул, невербальної поведінки, здійснювалося у контексті розвитку кожного із структурних блоків досліджуваного феномену (пізнавального, емоційно-ціннісного, практично-дієвого).

У контексті представленої статті зупинимось детальніше на висвітленні інноваційних методів навчання, спрямованих на формування пізнавального компоненту національного характеру.

Основним завданням в рамках розвитку зазначеної складової є забезпечення студентів максимальним об'ємом інформації щодо усіх аспектів змісту та сутності феномену національного характеру і його структурних блоків; українського національного психотипу, його основних характеристик та ціннісних орієнтацій, а також елементів та особливостей національної культури.

Одним із методів, спрямованих на формування пізнавального компоненту, є дискусія. Головним позитивом будь-якого обговорення є можливість висловлення власної точки зору, обмін корисними думками та досвідом, а також нагода пізнати нову інформацію. З точки зору психолінгвістичних технологій викладання іноземних мов, використання дискусій сприяє розвитку монологічного та діалогічного мовлення студентів і стимулює їхню пізнавальну активність.

Темою дискусії можуть бути будь-які актуальні питання у контексті досліджуваної проблематики, наприклад, як виховати у студентів патріотичні та моральні якості і національні цінності. Форма проведення дискусії також може бути різною. Розглянемо алгоритм організації обговорення, що використовувався в межах нашого експериментального дослідження. Студенти протягом відведеного часу індивідуально обдумують запропоновану тематику та формулюють 2-3 запитання. Наступним кроком є утворення пар, завдання яких полягає в обговоренні сформульованих питань. Далі дискусія продовжується у невеликих групах по п'ять чоловік. Суть полягає в тому, що питання вже були обговорені в парах, студенти мають певні думки щодо тематики, і, отже, дискусія на цьому етапі буде осмисленіша та логічніша. Наступною і останньою фазою є загальне обговорення теми усіма студентами, завершальним етапом якої є підведення підсумків.

Дискусію також можна організувати в межах завдання “True or false?” (“Правда чи неправда?”), що базується на використанні коротких текстів про культурні аспекти англomовних країн. Студентам роздаються підготовлені матеріали про різні ситуації, в основі яких лежать національно-культурні особливості. Суть завдання полягає в тому, що студенти по

черзі зачитують текст, намагаються відповісти на питання: *Is it true in this country?* (Чи цей випадок є правдивим в цій країні?) та аргументувати власну точку зору. Після обговорення ситуації усіма студентами викладач презентує правильний варіант відповіді, а також коротке пояснення вказаного культурного аспекту. Наступне завдання студентів – прокоментувати запропонований текст у контексті української культури та висловити припущення про ймовірність такої ситуації.

У процесі дискусії також доцільно використовувати ряд продуктивних творчих вправ, зокрема, “brainstorming” (“мозкова атака”), “culture capsule” (“культурна капсула”), “culture cluster” (“культурний кластер”), що стимулюють студентів до обговорення запропонованої теми.

Метод “мозкової атаки” базується на думці про те, що серед безлічі тривіальних знань закономірно з’являються передові ідеї. Використання зазначеного методу передбачає дотримання певних вимог, а саме:

- точного формулювання проблеми та виокремлення ключового аспекту обговорення;
- врахування будь-яких ідей, навіть тих, що неможливо реалізувати в цих умовах [1, с. 271].

Вправи такого типу належать до методів активізації колективної творчої діяльності. Тому, враховуючи це, рекомендується обмежити в часі висунення гіпотез та їх критичне обговорення. В процесі застосування такої вправи важливою є роль викладача, який слідкує за виконанням усіх правил, а саме: формулює умову завдання в загальних рисах (наприклад, яку роботу варто провести з метою виховання патріотичних та моральних якостей і національних цінностей у студентів). Група “генератори ідей” за відведений час (20-40 хв) висувають максимальну кількість гіпотез. На цьому етапі обов’язковою умовою є відсутність будь-якої критики як з боку студентів, так і з боку викладача. Далі група “експерти” пропонує своє бачення представлених гіпотез: критичний аналіз, відбір раціональних, а також відсіювання нереальних та несерйозних ідей. Якщо умову завдання не було виконано, до цієї теми можна повернутися пізніше та запропонувати студентам вирішити її у дещо іншому формулюванні.

Змістом вправи “culture capsule” (“культурна капсула”) [6; 7; 8; 9] є короткий опис певного аспекту англійської культури, його обговорення у формі порівняльного аналізу зі своєю власною культурою. Як правило, викладач презентує інформацію студентам в усній формі, що й відрізняє це завдання від інших подібних вправ. Можливим варіантом є самостійна підготовка студентами культурної капсули як частина домашнього завдання. Усна презентація супроводжується наочним матеріалом, а також серією запитань, які стимулюють дискусію. Головною перевагою використання культурної капсули є її компактність та практичне застосуван-

ня, кожна капсула повинна займати до 10 хвилин. Іншим позитивним моментом використання цього завдання є включення студентів в обговорення та можливість розгляду основних аспектів власної культури.

Суть вправи “culture cluster” (“культурний кластер”) [7; 8] полягає у використанні декількох концептуально пов'язаних культурних капсул. Частина культурного кластеру можна презентувати протягом декількох послідовних занять. У такому разі загальне обговорення запропоновано-го культурного аспекту відбувається на останньому занятті.

На формуальному етапі дослідження ми також використовували метод проектів, що дозволяє органічно інтегрувати знання студентів про особливості власної національної культури та генерувати нові ідеї. Цей метод стимулює розвиток у студентів активного самостійного мислення, а головне – спонукає їх не просто запам'ятовувати та відтворювати засвоєні знання, а застосувати їх на практиці.

В. В. Копилова дає таке визначення методу проектів: “У нашому розумінні метод проектів є цілеспрямованою, загалом самостійною діяльністю тих, хто навчається, яка здійснюється під гнучким керівництвом вчителя, направлена на вирішення дослідницької чи соціально значущої прагматичної проблеми і на отримання конкретного результату у вигляді матеріального та / або ідеального продукту. Іншими словами, підсумком роботи учня над проектом може бути як ідеальний продукт (зроблені на основі вивчення інформації умовиводи, висновки, сформовані знання), так і продукт матеріальний (країнознавчий колаж, альбом, туристичний проект із метою представлення своєї “малої батьківщини”, створення газети і т. д.). Добре, коли обидва види продуктів виступають у їх діалектичній єдності” [2, с. 50-51].

Таким чином, характерною особливістю методу проектів, на відміну від інших дослідницьких, пошукових та творчих методів, є його практична реалізація – створення певного продукту, що доводить вміння студентів застосовувати отримані знання на практиці. Саме тому, на нашу думку, використання цього методу є надзвичайно важливим у навчальному процесі, оскільки він дозволяє сформувати навички самостійно здійснювати дослідження в певній сфері, що дозволить студентам реалізувати різноманітні проекти у їх професійній діяльності.

Як правило, виконання проекту складається з декількох послідовних та логічно структурованих етапів, виконання яких виходить за межі аудиторних занять та передбачає самостійну пізнавальну діяльність студента, координацію дій, а також активну дослідницьку, виконавську та комунікативну взаємодію. До використання методу проектів ставлять такі вимоги:

1. Наявність значущої в дослідницькому та творчому плані проблеми / завдання, яка потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку

для свого вирішення (наприклад, дослідження історії виникнення різних свят в англomовних країнах).

2. Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, програма туристичного маршруту).

3. Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів.

4. Структурування змістової частини проєкту (із вказівкою поетапних результатів та розподіленням ролей).

5. Використання дослідницьких методів, які передбачають певну послідовність дій:

- висунення гіпотез та їх вирішення;
- обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостережень тощо);
- обговорення способів оформлення кінцевих результатів (презентацій, захисту, творчих звітів, переглядів тощо);
- збір, систематизація та аналіз отриманих даних;
- підведення підсумків, оформлення результатів, їх презентація;
- висновки, висунення нових проблем дослідження [5].

У межах нашого експериментального дослідження використовувалися розширені проєкти, виконання яких виходить за межі аудиторних годин та міні-проєкти, реалізація яких можлива протягом одного заняття.

Розширені проєкти включали такі стадії:

1. Планування. Студенти разом із викладачем на занятті обговорюють мету та зміст проєкту, визначають алгоритм та способи його реалізації тощо.

2. Підготовка проєкту. На цьому етапі студенти виконують окреслені на попередній стадії завдання, збирають необхідну інформацію, розподіляють ролі.

3. Презентація проєкту. Здійснюється безпосередньо на занятті за участі усіх учасників проєкту.

4. Оцінка проєкту. Цей етап включає загальне обговорення проєктів викладачем та студентами, вибір найкращого шляхом голосування, виставлення балів, коментарі викладача тощо.

Прикладом розширеного проєкту, використаного нами в процесі експериментальної роботи, є проєкт "Heterogeneity & Homogeneity of National Characters" ("Різноманітність та однорідність національних характеристик"). Проєкт передбачав поділ студентів на декілька підгруп, домашнім завданням кожної з яких була підготовка детальної інформації про особливості національного характеру українського та англomовних народів (американців, британців, канадців тощо). Безпосередньо на занятті англійської мови лідер кожної групи, якого студенти обирали самі, презентував підготовлену інформацію із використанням додаткових матеріалів (аудіо- та відеозаписів, слайдів, малюнків, карт, таблиць тощо). Після його виступу члени інших груп задавали запитання, що безпосе-

редньо цікавили їх. Відповіді на запитання давали усі члени команди, яка представляла своє домашнє завдання. Наступним етапом цього проекту була послїдовна презентація виступів кожної групи з наступним обговоренням у формі “запитання-вїдповїдь”. У кїнци заняття викладач разом з студентами обговорював та коментував працю кожної групи; обиралася група, що представила ґрунтовнїший виклад та використала найбїльше матерїалїв про особливостї національного характеру; викладач також пропонував студентам оцїнити один одного. Результатом описаного проекту було збїльшення об’єму знань студентїв про національнї характеристики української та анґломовних нацїй, можливїсть виявлення спїльних та вїдмїнних рис рїзних національних психотипїв з подальшим усвідомленням власної унїкальностї.

Описаний проект можна дещо урїзноманїтнити, запропонувавши студентам на початковому етапї таке завдання. На великих аркушах паперу вони пишуть назви країн, про якї б хотїли дїзнатися бїльше інформациї, проте, їх варто обмежити лише анґломовними країнами. Згодом студенти по черзї пїдходять та пишуть запитання, якї їх цікавлять, в межах культури представлених країн. Завдання кожної групи – презентувати одну з країн та вїдповїсти на запропонованї питання. Особливїсть цього завдання полягає в тому, що воно враховує інтереси студентїв і, тим самим, розвиває їхню пїзнавальну дїяльнїсть. Пїсля презентацї проектїв варто органїзувати дискусїю, запропонувавши такї запитання:

– *What did you learn about the countries represented by the people in your class?*

– *In what ways, if any, did this activity change your opinion about any of the countries?*

У процесї формувального експерименту студенти експериментальної групи готували розширений проект “Tourist Destinations” (“Визначнї туристичнї мїсця”), одним з завдань якого було створення туристичного буклету. Початковий етап проекту, тобто планування, був органїзований таким чином. Викладач заздалегїдь пїдготував рїзноманїтнї фотографїї визначних мїсць анґломовних країн та України і помїстив їх у скриньку. Студенти працювали в групах по 4-5 чоловїк, учасник кожної групи дїставав фотографїю, демонстрував своїй командї, яка висловлювала певнї припущення про неї, наприклад: *This photo was taken in ... This town is famous for ... Here tourists can see ... etc.* Викладач пропонував студентам обговорити усї представленї фотографїї та заповнити таблицю:

Country	Famous holiday places	Things you can do on holidays
Australia	Uluru (Ayers Rock) – huge, red rock in central Australia	walk around the area
	Great Barrier Reef – beautiful sea on East coast	driving, snorkeling

Наступним завданням студентів було створення рекламного постеру, який включав фотографію туристичної принади, її короткий опис і види діяльності, які пропонуються туристам. Після цього підготовлені матеріали були прикріплені на стіні, щоб усі мали змогу з ними ознайомитися. Студенти розглядали й аналізували рекламні постери, висловлювали свої критичні зауваження та разом із викладачем обговорювали переваги і недоліки кожного із них. Мета цього завдання полягала в тому, щоб студенти в процесі самостійної роботи змогли врахувати всі зауваження та побажання.

Домашнім завданням була підготовка самого проекту "Tourist Destinations" для одного із міст англomовної країни чи України, що передбачало висвітлення таких аспектів:

- планування маршруту;
- опису та характеристики визначних місць;
- інформації про готелі, транспорт, заклади харчування (вартість, місце розташування тощо).

Презентація студентських проектів продемонструвала ґрунтовну роботу груп, свідченням чого були представлені матеріали та створені туристичні буклети. Студенти виявили значну зацікавленість у процесі виконання цього завдання та зауважили на завершальному етапі, що цей проект дав їм змогу не лише поглибити знання культурної спадщини англomовних і рідної країн, а й порівняти різні культури. Під час загального обговорення усіх проектів студенти також дійшли висновків про активізацію туристичної індустрії в Україні, висловлювали ідеї щодо способів її покращення та удосконалення.

Міні-проект є спрощеною формою розширеного проекту. Прикладом використаного у процесі формувального експерименту міні-проекту є "Culture Wallchart" ("Культурна стінгазета"). Студентам пропонувалося створити настінну газету на певну національно-культурну тематику, наприклад, особливості святкування Різдва в Україні та Великобританії (або США, Канаді тощо). Реалізація проекту передбачала виконання таких етапів. Група ділила загальну тему на певні підтеми (наприклад, підготовка до святкування, традиційні страви, подарунки, різдвяні пісні тощо). Підготовкою кожної підтеми займалася певна група студентів (5-6 чоловік). Викладач роздавав групі підготовлені заздалегідь матеріали (вирізки із газет, журналів, фотографії, ватман, кольорові олівці, фарби і т. ін.), завдання студентів полягало в ознайомленні із розданою інформацією та плануванні презентації настінної газети. За час аудиторного заняття студенти готували стінгазету та демонстрували її викладачу.

Варіацією описаного міні-проекту може бути розширений проект, що передбачає наявність домашнього завдання у формі самостійного пошуку додаткових матеріалів та ресурсів, пов'язаних із запропонованою

тематикою. У такому разі кожна група студентів презентує свою підтему та демонструє підготовлену вдома стінгазету на наступному занятті. Останнім етапом цього проекту є коментар викладача та вибір студентами найкращої роботи шляхом голосування.

Із метою формування національного характеру на основі контрастно-компаративного аналізу двох культур студентам пропонувалися такі проекти:

- National cuisine
- Famous people portrait gallery
- Newspaper front page
- Street interviews
- Folk festivals
- English tea time

У межах запропонованих проектів завданням студентів було виготовлення продуктів національно-культурного змісту, зокрема, книги рецептів української та англійської кухні, фотоальбому знаменитих людей з короткими біографічними довідками, студентської газети, туристичного буклету тощо.

Висновки. Міжкультурний порівняльний підхід в умовах оволодіння іноземною мовою сприяє глибшому розумінню особливостей власного національного духу, актуалізації потреб в розширенні та поглибленні знань про культуру свого народу, усвідомленню своїх зв'язків з рідною культурою, формуванню ціннісного ставлення до власних культурних феноменів. Саме діалог культурних систем дає змогу студентам розвиватися, глибше пізнавати свою унікальність, зіставляти різні культури в плані етнопсихологічних особливостей, норм, способу життя, цінностей тощо. Використані комунікативні та інтерактивні методи, спрямовані на формування пізнавальної складової національного характеру, дали змогу студентам розширити теоретичні знання про національний характер та особливості культурного життя українського народу.

Перспективами подальших наукових розвідок є висвітлення інтерактивних технологій навчання в межах реалізації міжкультурного порівняльного підходу до оволодіння іноземною мовою у контексті формування емоційно-ціннісної та практично-дієвої складових національного характеру.

Література:

1. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : [навчальний посібник] / М. Й. Варій, В. Л. Оргинський. – К. : “Центр учбової літератури”, 2007. – 376 с.
2. Копылова В. В. Методика проектной работы на уроках английского языка / В. В. Копылова. – М. : Дрофа, 2004. – 96 с.
3. Король Л. Д. Діагностика формування національного характеру у сту-

дентів / Л. Д. Король. // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 7. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 289-298.

4. Король Л. Д. Психолінгвістичні особливості формування національного характеру в контексті міжкультурного порівняльного підходу / Король Л. Д. // Актуальні проблеми психології : Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика / За ред. С. Д. Максименка, М. -Л. А. Чепи. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009. – Том IX, Частина 4. – С. 167-176.

5. Полат Е. С. Метод проектів на уроках іноземного мови / Е. С. Полат // ИЯШ. 2002. – № 2. – С. 14-19.

6. Chastain K. Developing Second-Language Skills : Theory and Practice, 3rd ed. – New York : Harcourt Brace, 1988. – 551 p.

7. Henrichsen L. E. Understanding Culture and Helping Students Understand Culture. – Navpress, 1998. – 107 p.

8. Seelye H. N. Teaching culture : Strategies for inter-cultural communication. Revised edition. Lincolnwood, IL : National Textbook Company, 1984. – 303 p.

9. Stern H. H. Issues and Options in Language Teaching. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1992. – 404 p.